

Handläggare: Catarina Thuresson
Pernilla Johnni
Region Innerstad
Tillgänglighetsprojektet
Tel: 508 262 42 / 508 276 50
catarina.thuresson@gfk.stockholm.se
pernilla.johnni@gfk.stockholm.se

Till
Gatu- och fastighetsnämnden

Revidering och komplettering av ”Program för handikappanpassning i utemiljön”

FÖRSLAG TILL BESLUT

1. Gatu- och fastighetsnämnden godkänner revideringen och kompletteringen av ”Program för handikappanpassning i utemiljön”.

Olle Zetterberg

Göran Gahm

Lars Cedergrund

SAMMANFATTNING

Stockholm stad har sedan 1987-02-02 då Stockholms Kommunfullmäktige antog ”Program för handikappanpassning i utemiljön” haft ett program som gett vägledning för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö. Detta har nu reviderats och kompletterats. Det reviderade och kompletterade programmet har fått namnet **Stockholm - en stad för alla. Riktlinjer för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö.**

Revideringen och kompletteringen av ”Program för handikappanpassning i utemiljön” presenterades första gången för Gatu- och fastighetsnämnden den 23 januari 2001. Nämnden beslöt då att bordlägga ärendet, vilket även skedde vid nästkommande sammanträde den 6 februari. Vid sammanträdet den 20 februari återremitterades ärendet med hänvisning till att man från

---

\\web01\inetpub\gfk.yourvoice.se\work\2001-05-29\Tjut\09.doc

Bilaga 1: Stockholm – en stad för alla. Riktlinjer för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö.

Bilaga 2: Förteckning över remissinstanser

nämndens sida önskade att alla de policydokument som nämnden antagit ska harmonisera med varandra samt att de riktlinjer som ingår i andra program ska utgå ur det av kontoret föreslagna programmet. Målsättningen är att tillgänglighetsfrågorna ska integreras i stadens övriga principer och riktlinjer så att ett särskilt program för att skapa tillgängliga och användbara miljöer i framtiden inte ska behövas. Förslaget har nu till stor del reviderats utifrån nämndens synpunkter.

Programmet är avsett att vara ett underlag för planerare, projektörer, byggherrar och utförare. Programmet skall också vara ett stöd för handikapporganisationernas och handikapprådets arbete. Syftet med programmet är bland annat att skapa förståelse för de krav som personer med funktionshinder har på utformningen av utemiljön samt vara ett hjälpmedel för att skapa den bästa möjliga lösningen vid planering och projektering.

Arbetet med att revidera och komplettera "*Program för handikappanpassning i utemiljön*" startade i oktober 1999. I arbetet har representanter från handikapporganisationer ingått i en referensgrupp. I en styrgrupp har tjänstemän från Gatu- och fastighetskontorets inner- och ytterstadsregioner, tjänstemän från Stadsbyggnadskontoret och en representant från Stockholm Konsult ingått. Utöver dessa har kontakter tagits med ytterligare handikapporganisationer, Miljöförvaltningen och tjänstemän på kontoret med särskilda kunskaper inom vissa ämnesområden. Arbetet har dessutom kontinuerligt redovisats i Gatu- och fastighetsnämndens handikappråd.

Programmet är skrivet utifrån hur Stockholms utemiljö ska utformas för att bli tillgänglig och användbar för alla. I vissa situationer kommer det att vara svårt att uppfylla de riktlinjer som redovisas i programmet bland annat på grund av utrymmes- och topografiska skäl. I situationer där riktlinjerna inte kan uppnås skall anledningen förklaras och motiveras. Den på platsen bästa lösningen tas fram genom en dialog med bland annat berört handikappråd.

I situationer då det under framtagandet av riktlinjerna har uppstått meningsskiljaktigheter har den från tillgänglighetssynpunkt bästa lösningen prioriterats. Prioriteringar och kompromisser ska inte göras i programmet utan på enskilda platser då problem uppstår. Riktlinjerna är skrivna utifrån hur Stockholms utemiljö skall utformas för att uppnå målet om att vara världens mest tillgängliga /huvud/stad till senast år 2010 och då kan inte kompromisser göras redan under framtagandet av riktlinjerna.

UTLÅTANDE

Bakgrund

Eftersom Boverkets Byggregler är formulerade som funktionskrav och endast i enstaka fall anger detaljerade krav eller råd, som exempelvis mått finns ett stort tolkningsutrymme. Detta medför att det finns behov av att skapa riktlinjer för vad som anses som tillgängligt och användbart för alla. Stockholm stad har sedan 1987-02-02 då Stockholms Kommunfullmäktige antog "*Program för handikappanpassning i utemiljön*" haft ett program

som gett vägledning för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö. Programmet gavs ut i en sammanfattande version 1990 och har legat till grund för stadens arbete med att göra utemiljön tillgänglig och användbar. Det har dock sedan framtagandet av programmet tillkommit en rad nya aspekter som motiverar en revidering och komplettering. Stockholms stad har också uttalat målet att vara världens mest tillgängliga /huvud/stad senast år 2010. I och med Stadens satsning på tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionshinder är det också viktigt att ha uppdaterade riktlinjer att arbeta efter vilket ytterligare motiverat en revidering och komplettering av programmet. Riktlinjerna är också viktiga för att skapa en enhetlig utformningsstandard i hela staden.

Då ”*Program för handikappanpassning i utemiljön*” togs fram gjordes omfattande inventeringar för att få reda på var personer med funktionshinder bodde. Det gjordes också inventeringar i tre stadsdelar byggda under olika årtionden utifrån vilka brister i tillgänglighet som fanns i deras utemiljö. Riktlinjerna skrevs sedan utifrån dessa inventeringar tillsammans med kunskaper hos tjänstemän och representanter från handikapporganisationerna. Den revidering och komplettering som nu utförts omfattar bara den tekniska delen av riktlinjerna.

Det reviderade programmet har fått namnet ***Stockholm - en stad för alla. Riktlinjer för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö.*** Programmet är avsett att vara ett underlag för planerare, projektörer, byggherrar och utförare. Programmet skall också vara ett stöd för handikapporganisationernas och handikapprådets arbete. Syftet med programmet är bland annat att skapa förståelse för de krav som personer med funktionshinder har på utformningen av utemiljön samt vara ett hjälpmedel för att skapa den bästa möjliga lösningen vid planering och projektering.

Revideringen och kompletteringen av ”*Program för handikappanpassning i utemiljön*” presenterades första gången för Gat- och fastighetsnämnden den 23 januari 2001. Nämnden beslöt då att bordlägga ärendet, vilket även skedde vid nästkommande sammanträde den 6 februari. Vid sammanträdet den 20 februari återremitterades ärendet med hänvisning till att man från nämndens sida önskade att alla de policydokument som nämnden antagit ska harmonisera med varandra samt att de riktlinjer som ingår i andra program ska utgå ur det av kontoret föreslagna programmet. Målsättningen är att tillgänglighetsfrågorna ska integreras i stadens övriga principer och riktlinjer så att ett särskilt program för att skapa tillgängliga och användbara miljöer i framtiden inte ska behövas. Förslaget har nu till stor del reviderats utifrån nämndens synpunkter.

I de fall då andra av nämnden tagna policydokument omfattar hela staden samt på ett tillfredsställande sätt behandlar tillgänglighetsfrågorna har dessa riktlinjer tagits bort ur ”*Stockholm – en stad för alla*” och i stället görs en hänvisning till tidigare tagna dokument. Då så inte är fallet har en text som upplyser läsaren om att det finns ytterligare program som omfattar detta ämnesområdet lagts till. Dessutom har texten under kapitlet ”Stadens riktlinjer” kompletterats med information om förekomsten av andra policydokument och att målsättningen är att tillgänglighetsfrågorna

successivt ska inarbetas i övriga principer och riktlinjer så att ett särskilt program för att skapa tillgängliga och användbara miljöer i framtiden inte ska behövas. Slutligen har programmet kompletterats med ett avsnitt om trafiksäkerhet där det rent generellt redogörs för de svårigheter som vissa typer av trafiksäkerhetshöjande åtgärder kan innebära för personer med olika typer av funktionshinder.

Analys

Programmet inleds med ett antal texter som bland annat förklarar vikten av att utemiljön anpassas så att alla kan vistas i den, några i sammanhanget viktiga begrepp förklaras, olika funktionshinder beskrivs och det ges förklaringar till de behov som personer med funktionshinder har. Därefter redogörs för Stadens riktlinjer uppdelat på ämnesområden. Efter varje ämnesområde anges också eventuella krav, föreskrifter och råd som anges i lagstiftningen. Sist i programmet finns en litteraturförteckning. Efter färdigställandet av riktlinjerna kommer arbetet med att ta fram bilagor till de ämnesområden som behöver ytterligare förtydligande, exempelvis i form av typritningar, påbörjas.

Programmet är skrivet utifrån hur Stockholms utemiljö ska utformas för att den ska bli tillgänglig och användbar för alla. I vissa situationer kommer det att vara svårt att uppfylla de riktlinjer som redovisas i programmet. Särskilt äldre stadsdelar kan vara svåra att anpassa bland annat av utrymmesskäl eller topografiska skäl. I situationer där riktlinjerna inte kan uppnås skall anledningen förklaras och motiveras. Den på platsen bästa lösningen ska tas fram genom en dialog med bland annat berört handikappråd.

I situationer där meningsskiljaktigheter har uppstått har den ur tillgänglighetssynpunkt bästa lösningen prioriterats. Prioriteringar och kompromisser ska inte göras i programmet utan på enskilda platser då problem uppstår. Diskussioner kring skrivningen *skall* eller *bör* har tagits upp flertalet gånger. Av den ovan nämnda anledningen har dock *skall* valts. Riktlinjerna är skrivna utifrån hur Stockholms utemiljö måste utformas för att uppnå målet om att vara världens mest tillgängliga /huvud/stad till senast år 2010 och då kan inte kompromisser göras redan under framtagandet av riktlinjerna.

Samråd

Arbetet med att revidera och komplettera "*Program för handikappanpassning i utemiljön*" startade i oktober 1999. I arbetet har representanter från Stockholmsavdelningarna inom Neurologiskt Handikappades Riksförbund (NHR), Synskadades Riksförbund (SRF), Föreningen för rörelsehindrade barn och ungdomar (RBU), Riksförbundet för Trafik- och Polioskadade (RTP), Hörselskadades Förening (HiS) och De handikappades riksförbund (DHR) ingått i en referensgrupp. Kontakter har också tagits med bland annat Föreningen för utvecklingsstörda barn och ungdomar (FUB) och Astma & Allergiföreningen. I styrgruppen har tjänstemän från Gat- och fastighetskontorets inner- och ytterstadsregioner, tjänstemän från Stadsbyggnadskontoret och en representant från Stockholm Konsult ingått. Utöver dessa har kontakter tagits med Miljöförvaltningen och tjänstemän på

kontoret med särskilda kunskaper inom vissa ämnesområden. Arbetet har dessutom kontinuerligt redovisats i Gatu- och fastighetsnämndens handikappråd. Arbetsformen har inneburit en bred förankring, och innehållet i programmet har därigenom blivit en sammanställning av många personers kunskaper och erfarenheter.

Riktlinjerna har sänts på remiss till flertalet handikapporganisationer i Stockholm, alla stadsdelsförvaltningar samt till övriga berörda förvaltningar. Remisstiden löpte från och med vecka 27 till och med vecka 35 2000 med möjlighet till förlängning t.o.m. vecka 37. För lista på remissinstanser, se bilaga 2.

Remiss

-remissvar

Stadsdelsförvaltningarna är övervägande positiva till revideringen av riktlinjerna. De anser att de kommer att ha nytta av riktlinjerna i sitt praktiska arbete. De påpekar också att drift- och underhållskostnaderna troligtvis ökar och att det är viktigt att det klargörs hur ansvars- och rollfördelningen ser ut både när det gäller drift- och underhållsfrågor samt ekonomiska frågor. De poängterar också vikten av utbildning.

Andra förvaltningar och bolag är övervägande mycket nöjda och tycker att riktlinjerna är bra, lättlästa, tydliga och konkreta. En remissinstans framför att riktlinjernas status och hur de kan hävdas måste klargöras ytterligare.

Handikapporganisationerna anser generellt att riktlinjerna är bra, de välkomnar dem och hoppas att de kommer att användas flitigt. I flera fall önskas ytterligare skärpning och komplettering av riktlinjerna. Det anses att barnperspektivet och de problem som personer med elöverkänslighet ställs inför har glömts bort. Andra åsikter som framförs är att den ämnesspecifika lagstiftningen inte ska vara med. Vissa åsikter finns det meningsskiljaktigheter kring, exempelvis om illustrationerna är tydliga nog.

-kommentarer på remissvaren

Under genomgången av remissvaren kompletterades riktlinjerna med många av de åsikter som remissinstanserna framförde. Programmet omarbetades och fick en klarare struktur med fyra avsnitt. För att få ett heltäckande program kompletterades programmet med riktlinjer för ämnesområden som omfattas av markupplåtelse. Lagtexten togs inte bort utan placerades sist i stället för först inom varje ämnesområde. Många av illustrationerna ritades om och de har kompletterats med bildtexter. Illustrationer där dåliga exempel visades tydliggjordes genom att dessa kryssades över.

Konsekvenser

-ekonomiska

Vissa förslag som exempelvis att sätta upp räcken vid trappor, kontrastmarkera trappor, sätta ut bänkar och att bänkar ska ha armstöd medför ökat underhåll och därigenom också ökade driftskostnader.

De rakt igenom ganska hårda riktlinjerna kommer inte bara ställa krav på tjänstemännens kreativitet utan kommer också ställa krav på engagemang och kompromissvilja från handikappråden. I situationer där riktlinjerna inte kan uppnås skall anledningen förklaras och motiveras. Den på platsen bästa lösningen ska tas fram genom en dialog med bland annat berört handikappråd. Detta kommer att medföra utökade arbetsuppgifter för ledamöterna i handikappråden. Det kommer också krävas kontinuerlig utbildning av rådsledamöterna.

En tillgänglig och användbar miljö kan också innebära att fler personer kan klara sig själva vilket i sin tur innebär att behovet av sociala och andra samhälleliga insatser som exempelvis färdtjänst kan minskas och därmed också stadens kostnader.

-miljö

Riktlinjerna är till för att skapa ett Stockholm för alla. Där ska alla kunna leva och ta sig fram själva. Många av utformningarna i riktlinjerna underlättar även för personer som inte har något funktionshinder. Sänkta trottoarkanter och ramper som är en nödvändighet för många personer med rörelsehinder underlättar bland annat också för personer med barnvagn och dragkärror. Tydlighet och konsekvens i utformningen som är viktig för personer med nedsatt orienteringsförmåga är av värde för alla.

-måluppfyllelse

Om riktlinjerna följs skapas goda förutsättningar för att nå målet att Stockholm ska vara världens mest tillgängliga /huvud/stad senast år 2010.

En tillgänglig och användbar miljö skapar förutsättningar för full delaktighet i samhällslivet, jämlikhet i levnadsvillkor samt förutsättningar för ökad självständighet och självbestämmande. Detta är några av de mål som den svenska regeringen och riksdagen lagt fast i propositionen ”*Från patient till medborgare*” (prop. 1999/2000:79).

-näringsliv och jobb i regionen

En tillgänglig stad skapar både förutsättningar för större kundunderlag och möjligheten till jobb för personer med funktionshinder.

-konfliktpunkter

Under arbetet med framtagandet av programmet har det funnits ett antal frågor som väckt mer diskussioner än andra. Nedan redogörs för några sådana.

Programmet förespråkar en *separering av gång- och cykeltrafik* i form av nivåskillnad, räcke, trädrad eller gräsremsa, något som ibland kan vara svårt att genomföra både av utrymmes- och ekonomiska skäl.

Upphöjda gångpassager/genomgående gångbanor som ligger helt i nivå med trottoaren är inte acceptabla ur orienterings- och säkerhetssynpunkt för personer med nedsatt orienteringsförmåga. Upphöjda gångpassager/genomgående gångbanor kan dock ibland vara den ur trafiksäkerhetssynpunkt bästa lösningen. Utvecklingsarbete pågår med syfte att utveckla en upphöjd gångpassage/genomgående gångbana som är markerad på ett sådant sätt att personer med nedsatt orienteringsförmåga uppmärksammar den samtidigt som de juridiska reglerna gällande väjningsplikt inte sätts ur spel.

Andra frågor som i början var kontroversiella har under arbetets gång vunnit acceptans. Som exempel kan nämnas att *övergångsställe* både i korsning och på sträcka skall omfatta eventuell cykelbana och om gångpassagen är signalreglerad skall *trafiksignalen* även omfatta *cykelbanan*. Det sistnämnda kan dock i många fall vara mycket komplicerat.

Kontorets förslag/synpunkter

För att skapa ett Stockholm för alla och möjligheter att leva upp till målet att bli världens mest tillgängliga /huvud/stad har dessa riktlinjer för utemiljöns utformning tagits fram. Revideringen bygger på Stadens gamla program "*Program för handikappanpassning i utemiljön*". Arbetet har inneburit många diskussioner för att komma fram till de bästa lösningarna.

En del av de ämnesområden som tas upp i detta program omfattas även av andra program som är tagna av Gatu- och fastighetsnämnden, exempelvis "*Stenstadens gatumiljö*", "*Cykelplan 1998 för Stockholm innerstad*" och "*Riktlinjer för uteserveringar*". Programmen omfattar i varierande grad tillgänglighetsfrågorna. Målet är att tillgänglighetsfrågorna successivt ska inarbetas i befintliga program då dessa revideras samt i nya program då sådana tas fram. På så sätt ska ett fristående program för att skapa tillgängliga och användbara miljöer i framtiden inte behövas. Fram tills ett sådant arbete är slutfört så anses det dock viktigt att ha ett dokument som omfattar alla ämnesområden som är viktiga för att skapa tillgängliga och användbara miljöer.

S

Kontoret föreslår att Gatu- och fastighetsnämnden beslutar att godkänna revideringen och kompletteringen av *"Program för handikappanpassning i utemiljön"* och att programmet ska hållas aktuellt genom kontinuerlig uppdatering. Det tidigare programmet antogs av Stockholms kommunfullmäktige år 1987. Sedan dess har organisationen för stadens tekniska förvaltningar omorganiserats genom bildandet av Gatu- och fastighetskontoret år 1993 av de tidigare förvaltningarna Gatukontoret, Fastighetskontoret och Fritidsförvaltningen. Härigenom samlades ansvaret för utformningen av det offentliga rummet under en förvaltning och en nämnd. Andra policydokument såsom trädplan, trafik- och gatumiljöplaner, cykelplan, råd och riktlinjer för stenstadens gatumiljö, uteserveringar mm fastställs numera av Gatu- och fastighetsnämnden. Det är därför logiskt att även det nu aktuella dokumentet antas av Gatu- och fastighetsnämnden och inte förs vidare till kommunfullmäktige. Denna ordning underlättar dessutom framtida revideringar och minskar administrationen. Riktlinjerna kommer också precis som tidigare programs riktlinjer att skrivas in i markanvisnings- och exploateringsavtal med bland annat byggherrar.

Stadens arbete med att nå målet att vara världens mest tillgängliga /huvud/stad senast år 2010 är i full gång.

SLUT